

Boris Golec

Enajsta šola. Še nekaj.

Dopolnilo k prispevku »Enajsta šola na Vrhniki – ustanova častitljive starosti, a slabega slovesa. Po sledih stare kranjske zbadljivke, ki ji je Cankar rešil ime in Vrhniki opral čast« (Zgodovina za vse, let. XV (2008), št. 1, str. 75–93)

V lanske prvi številki *Zgodovine za vse* sem obravnaval zbadljivko *enajsta šola na Vrhniki* od njene prve znane omembe v arhivskem viru leta 1744 do Cankarjeve metamorfoze v *Mojem življenju* (1914), s katero se je za pojem *enajsta šola* uveljavil današnji, povsem predrugačeni pomen, povezava frazema z Vrhniko pa se je skorajda izgubila. Na pobudo, naj s to vrhniško posebnostjo tako ali drugače neposredno seznanim tudi Vrhničane, sem nekaj mesecev pozneje oddal nekoliko prirejeno različico besedila uredništvu *Vrhniških razgledov*. Odločitev za objavo v omenjeni reviji se je izkazala za več kot koristno, saj me je odziv na besedilo dosegel že med pripravami na natis. Gospa Tatjana Milčinski Oblak me je namreč prijazno opozorila, da je sintagmo *enajsta šola na Vrhniki* omenil slabega četrta stoletja pred Valentinom Zarnikom (1862) že Jernej Kopitar v svoji avtobiografiji (1839). Čeprav sem Kopitarjevo omembo medtem upošteval v prispevku v *Vrhniških razgledih* 2008,¹ se mi zdi prav, da z novimi spoznanji vsaj kratko seznanim tudi bralce *Zgodovine za vse* in svojo razpravo dopolnim na straneh revije, v kateri je bila objavljena.

Iz stoletja med letoma 1796 (V. Vodnik) in 1895 (M. Pleteršnik) poznamo tako o *enajsti šoli* pet pričevanj. Od tega so z Vrhniko povezana zadnja štiri, začenši s Kopitarjevim iz leta 1839. Kot prvo leposlovno omembo *enajste šole*, ki ima dodatek *na Vrhniki*, sem v lanskej objavi označil Zarnikovo, potem ko je dotlej vladalo prepričanje,

da je »častitljivo vrhniško ustanovo« postavil na Vrhniko šele Fran Levstik. Strogo gledano Zarnikova omemba na področju leposlovja sicer še naprej ohranja prvenstvo, saj se je Kopitar besedne zveze dotaknil zgolj v opombi k svoji nemški avtobiografiji. Postregel pa je z dokaj izčrpno, doslej najstarejšo znano razlago pojma, ki se v prevodu J. Modra glasi: »Pred Jožefom Drugim je bilo torej vsega skupaj deset let temeljne izobrazbe; poprej je zadostovalo deset let, da si bil lahko posvečen za duhovnika, zato ironični izrek o enajsti šoli, če kdo po dolgem šolanju postane nepridiprav: to enajsto šolo na Kranjskem legendarno postavljajo v trg Vrhniko (nekdanji Nauportus), v Avstriji pa v Gablitz.«²

Zelo podobno je nastanek in pomen rekla razložil Fran Levstik v rokopisnem *Vodnikovem življenju*, napisanem med letoma 1867 in 1870: »Pred cesarjem Jožefom je bilo do nove maše vsega vkup dovolj deset let učenja. Od tod šaljivi prigovor o enajsti šoli, katere sedež je pri nas Vrhnika, na Avstrijskem Gablitz.«³ Levstikova razlaga močno spominja na Kopitarjevo, še posebej ker vključuje tudi zmoto, da poznajo v Gablitzu pri Dunaju *enajsto šolo*; v resnici jo namreč imenujejo *visoka šola* (*die hohe Schule in Gablitz*). Tako se zdi toliko bolj verjetno, da je Levstik razlago vrhniške *enajste šole* povzel neposredno po Kopitarju, vsekakor pa nobeden od njiju ni bil dobro poučen o »sestr-

¹ Boris Golec, »Enajsta šola, Bog s teboj!« Od stare kranjske zbadljivke do sinonima za šolo življenja. V: *Vrhniški razgledi* 9 (2008), str. 43–63; o Kopitarju gl. str. 46, 47, 50, 51, 52, 56–57, 59.

² Jernej Kopitar, *Avtobiografija*. V: *Jernej Kopitar, Matija Čop, Izbrano delo* (Zbirka Naša beseda). Ljubljana : Mladinska knjiga, 1973, str. 85, op. 1.

³ Fran Levstik, *Vodnikovo življenje*. V: *Zbrano delo. Sedma knjiga*. Ljubljana : DZS, 1958, str. 11.

ski ustanovi« v dunajski okolici.⁴ Kaže, da literarni zgodovinarji niso mogli o gabliški »šoli« poizvedeti ničesar natančnejšega tudi zaradi Kopitar-Levstikove zmotne oznake *enajsta* namesto *visoka*.

Levstikovo besedilo je dolgo ostalo v rokopisu in bilo prvič objavljeno šele leta 1892. Toda samo tri leta zatem je njegovo razlago vrhniške *enajste šole* sprejel v svoj slovensko-nemški slovar Maks Pleteršnik (1895): »enajsta šola: šaljivi pregovor o enajsti šoli na Vrhniki (ker je pred cesarjem Jožefom bilo do nove maše vsega vkupe dovolj deset let učenja), Levst. (Zb. sp. III, 296).«⁵ Tako kot slovenska leksikografija se je na Levstika pozneje oprla literarna veda. V spremnih besedah k izdajam Cankarjevega *Mojega življenja* namreč pri razlagi frazema *enajsta šola* vseskozi srečujemo le sklicevanje na Levstikovo *Vodnikovo življenje*. Starejša, Kopitarjeva omemba besedne zveze je ostala neopažena predvsem zato, ker njegova avtobiografija ni klasično literarno besedilo niti ni napisana v slovenščini.⁶

Njena pritegnitev v obravnavo *enajste šole* ne prinaša sicer ničesar bistveno novega, a je nanjo vredno opozoriti iz dveh razlogov. Prvič, ker gre očitno za vir, iz katerega je črpal Levstik in za njim nevede vsi literarni zgodovinarji, in drugič, ker Kopitarjeva omemba zapolnjuje 66 let »praznine« med Vodnikovo uporabo frazema (1796) in Zarnikom, ki je pojem spet povezal z Vrhniko (1862).

Upati je, da nam bodo o svojčas očitno zelo razširjeni kranjski zbadljivki nekoč spregovorila še starejša pričevanja, ne le iz polstoletja »molka virov« med Vodnikovo *Veliko pratiko* in prvim znanim zapisom frazema leta 1744 v Višnji Gori, temveč tudi zapisi iz zgodnejše dobe, če so se le ohranili.

⁴ Prva objava Vodnikovega življenja nemško ime Gablitz še nasilno slavizira v Goblice (Frančišek Levec (ur.), Levstikovi zbrani spisi, III. zvezek, Proza I. Ljubljana : Ig. pl. Kleinmayr & Bamberg, 1892, str. 296).

⁵ Maks Pleteršnik, Slovensko-nemški slovar. Drugi del. P–Ž. Ljubljana : Knezoškofijstvo, 1895, str. 640, geslo šola.

⁶ Avtobiografijo je Kopitar napisal za *Konversationslexikon der Gegenwart*. Prim. geslo Kopitar Jernej v: Slovenski biografski leksikon. Prva knjiga. Abraham – Lužar. Ljubljana : Zadružna gospodarska banka, 1925–1932, str. 505.